

A szem

Vladan Desnica

Lovro Furato doktor épp befejezte reggelijét, melyet mindennap a kórházból való visszatérése után szokott elfogyasztani: egy kis bifszteket egy tojással s utána két ujjnyi dalmát ürmöst. Mikor Kata jelentette, hogy odalenn a rendelő előtt páciens várakozik, Furato az asztalkendővel gondosan megtörölgette a szakállát és bajuszát, mert tudta, hogy egy cseppnyi tojássárgája szívesen szokott megülni az alsó ajka alatt meredező tincsecskén, mindkét kezével az asztalnak támaszkodott, felfújta képét, és a felgyülemlett levegőt egy harsány „bà” nyögéssel kifújta, aztán feltápászkodott. Ez az elmormolt szokásos felkiáltásféle (amely meglehetősen határozatlanul hangzott, úgyhogy kórházi kollégáinak egy része bò-nak értette, viszont a többiek inkább bà-nak) azt fejezte ki, hogy Lovro tudomásul veszi azt, ami abban a pillanatban történt, vagy amit abban a percben közöltek vele, s hogy a dolgok ilyen kimenetelét elfogadja, ha éppenséggel nem is örvend neki. S mivel nézete szerint a dolgok az életben rendszerint így szoktak végzõdni, s mivel igen békés természetű ember volt, ez a felkiáltás igen gyakran került használatba; ez-

zel csaknem a felét fejezte ki mindannak, ami kifejeznievalója egyáltalán akadt.

A rendelő egy első emeleti sötét, kicsiny szobácska volt, melynek ablaka a két ház között meghúzódo szűk kis udvarra nyílt; ez afféle félig udvar, félig kertecske volt, csenevész oleanderekkel, a pompás nőszírom egész bokraival, s fazekakban szomorkás aspidisztra levelekkel. A kertecske közepét kis halom üreges tengeri sziklaköböl összerakott barlang képviselte; a környező házak falain, melyeket kölönféle nagyságú és szabálytalanul elhelyezett ablakok lyuggattak át, összevissza futó vonalakban öntöttvas csövek ereszkedtek le; időről időre a konyhák mosogatóvize és az illemhelyek ürülete futott le bennük hangos gurgulázással. A kis barlang körül és a falak mentén, egyik lábát óvatosan a másik elé helyezve, néhány még eléggé otthonossá nem vált tyúk kápirgált, kinyújtott nyakkal és profilját fölfelé fordítva, ahol az égbolt két négyszöge ragyogott, s ahonnan időnként konyhahulladék pottyant a mélybe — levágot tásraik bele, zöldség lemetsett levelei és halfejecskék. Éjszaka olykor-olykor élénken felkodácsol-

tak, a patkány hirtelen támadásától meglepetten; a rikácsolás és cincogás rövid ideig tartott, aztán a harc hirtelen elült, s a tollas népség körében újból helyreállt az ijedt és álmatlan csend.

A ház homlokzati oldalán, utcára nyíló ablakokkal, a szalon foglalt helyet, melyet a rendelőtől tapétázott kis ajtó választott el. A kicsiny, alacsony helyiség zsúfolva volt apró székekkel, konzolokkal, oszlopocskákkal, és szinte fuldoklott a különféle formájú és legkülönbözőbb anyagokból készült párnákban és párnácskákbán, az amúgy is keskeny ablakokat bársonyfüggönyök szűkítették még keskenyebbre; s ez a bársonyos fojtottság szinte elvette az ember lélegzetét, a hangokba pedig belefojtotta a zengést. Vanda önagysága, ez a termetes és barna bőré, a férjénél jó húsz évvel fiatalabb asszony, itt szokta fogadni látogatóit. A szalon áporodott levegőjében púder rózsáillata terjengett; a púderillat alól pedig, piszkos alsószoknya szegélyeként, a fehér és rosszul fürdetett, napot sohasem látó és fűzőbe szorított test szaga párázott elő. Furatot szórakoztatta az, hogy munka közben önagysága csevegését hallgathatja; csak ha orvosi szolgálata komolyabbá és felelősségteljesebbé vált, csupán ilyenkor kocogtatta meg körmével a kis ajtót; Vanda úrasznony akkor ujját kicsücsörített szája elé tette, s a társalgás halkabban folyt tovább. Ez csak nővelte férje orvosi tekintélyét. A folyosón, a szalon és a rendelő bejárata között, márványszínnűre festett talapzaton, lábát egy gondola orrán pihentetve, kicsiny szakállal és festői tarkaságú köntösben barátságosan vigyorgó szerencsen állt, akkora, mint egy nyolcéves gyermek; kinyújtott jobbiban túlökyszerűen csavarodó fáklyát tartott, baljával pedig gáláns mozdulattal hívta fel a látogatót: lépjen be a szalonba.

Bariša Šurač, miközben az orvosra várt, álmélkodva meredt a szerencsenre: arannyal hímezett ruhájában, fekete képével, fényes turbánjában olyan furcsa és zavaros hatást tett rá, mint ha maga az ördög bűjt volna a napkeleti királyok fényűző köntösébe. Bariša csak félszemével méregette a szerencsent, mert a másikat kötés takarta. Mikor a falépcsők megnykordultak a tudós férfiú léptei alatt, abbahagyta a nézdegélést és kihúzta magát.

Furato betuszkolta maga előtt Barišát a rendelőbe. Mialatt az orvos csak úgy tessék-lássék kezét mosott, Bariša

az előtte fekvő fekete, kivágott vese alakjára emlékeztető tálkára nézett, amelyen még ott heverték a tegnapi gennyes gézdarabok és véres vattacsomók. Aztán félnék tekintetét körüljárta a szobán, és szeme az ajtó mögötti sarokban állított fonott gyékénybe burkolt üvegen akadt meg. Az üveg csorba szájáról szomszédjának, Mate Sekiricának demizsonjára ismert, s szinte megkönnyebült, mikor ebben az idegen világban ismerősre bukkant.

Az orvos köröző mozdulatokkal legombolyította Bariša fejéről a kötést, s eközben gombolyagba csavarta fel, Bariša pedig elmondotta: mialatt a lovat hajtotta, nagyot suhintott az ostorral, amelynek vége megakadt a lószerszámban; jó erősen megrántotta, hogy kiszabadítsa; az ostor hirtelen visszapattant, és egyenesen a szemébe sujtott — megtörtént a baj. Mikor a kötés leesett, megmutatta dagadt szemét; a duzzadt szemtájék, mely három nap óta kötés alatt állt, most csiklandósan megremegett. Furato az ablakhoz vezette Barišát, megsejmelte a sérülést, tenyerével többször egymás után betakarta, majd kitakarta a szemet, tülkörrel fényt bocsátott a szembogarára, aztán eldünnyögte a szokásos bà-t, amit így is, úgy is lehetett magyarázni, végül megállapította:

— Az ütés következtében véraláfutás támadt. Három-négy napig várni kell, amíg lecsillapszik. Addig is egy kis orvosságot csepegtetünk a szembe, aztán majd pénteken vagy szombaton gyere el megint.

A sarokban álló szekrényből a barna és sötétkék üvegek közül előhúzott egyet, belecseppentett néhány cseppet a beteg szembe, s aztán — ami biztos, biztos! — egy-két cseppet az egészséges szembe is.

— Eleinte egy kicsit csipni fog, de az egyáltalán ne zavarjon!

Barišát valóban csipte az orvosság, de hát ki tudja, vajon egy „kicsit”, mint ahogy azt a doktor mondta, vagy tán jobban, mint egy „kicsit”. Ha megszáj, rosszabbat is elviselt volna; ha már abból áll a gyógyulás, hogy éget, hát hadd egészen! Legalább érezte, hogy a cseppek megteszik a magukét.

Másnap Lovro újból megreggelizett, mint máskor is, aztán az újságot lapozgatta. Csak amikor Kata jelentette, hogy „az a tegnapi” várja odalenn, csak ekkor törölgette meg az asztal-kendővel buzgóbban a szakállát meg a szája környékét, mint máskor. Bariša most egyáltalán nem nézegette a sze-

recsent: mindkét szeme be volt kötve, és a fia, Ive vezette. Nem sok jót lehetett sejteni. Furato lecsavarta a kötetést, anélkül, hogy felgombolyította volna. Bariša, aki ugyanazon a széken ült, mint tegnap, tekintetével oda meredt, ahol tegnap Mate Sekirica demizsonja állt, de nem volt tisztában vele, vajon eltávolították-e onnan az üveget, vagy pedig még most is ott áll, csak ő nem látja. Furato két ujjával szétnyitotta a bedagadt szemhéjakat, és csodálkozó kiáltás tört ki belőle:

— Hohó! Mi történt a szemeddel?

— Nem tudom; a doktor úr kezére bízom — felelte Bariša, de a hangja kellemetlenül nyugodt volt. A beteg szem úgy festett, mint egy szétnyomott szőlőszem, a másik pedig nagyon vörös volt és duzzadt. Lovro csak nagynehezen tudta legyűrni izgatottságát, igyekezett a biztonság hangját megütni, de a keze reszketett.

— Nincs baj, nincs baj; lehet, hogy a cseppek kissé erősek voltak és gyulladást okoztak... Majd egy kis kenőcsöt teszünk rá, az enyhíteni fogja és minden jóra fordul; nincs baj, semmi az egész...

— Semmi, hát persze. Az ember megvakul, s majd segít az isten! Senkinek abból kutyabaja...

Bariša nagyot nyelt, aztán hozzátette (de most már fojtott zokogást lehetett érezni a hangjában): — Űl az ember sapkával a kezében a templom előtt — s nesze neked!

Furatonak megbicsaklott a térde. Ive, ez a hosszúra nőtt, vékony nyakú, áttetsző fülű legény (olyan hatást tett, mint akinek könnyen elered az orra vére), hol az egyik lábára állt, hol a másikra, s arra készülődött, hogy elmondja már előre elkészített kis szónoklatát. Bizonytalanul kétszer-háromszor is kinyitotta már a száját, de Furato mindannyiszor közbevágott. Végre mégis szóhoz jutott, megköszönte a torkát, és orrhangon, ahogy templomban az „evangéliumot” szokták olvasni, elkezdte mondani:

— Nem kis dolog, ha az ember elveszíti az isten napjának finyességit, mert ha elveszjünk szemünk finvit, mit ér az évis meg az ivás, meg ennek a világnak minden élvezete? Ha nincs a szívedben elgedettség, semmi nem ér semmit. Meg osztán, mi az elégedettség, ha nincs meg az, ami legtöbbet ér az életben? Az az ember, aki a szeme világát elveszíti, ahogy mondani szokták, rosszabb a vaknál... — Ive zavarba jött, hebegni kezdett, s gyor-

san befejezte: — vagyis hát... a vak, az vak — nesze neked, ennyi az egész!

A kiszámított hatás el volt hibázva, s a helyzet hirtelen rosszra fordult. Bariša ide-oda fészkelődött a széken, magában meg felsóhajtott: „Hej! Ha Jureta volna most itt a helyében, másként menne a dolog!...” Jureta azonban most nem lehetett itt, mert két-éves szolgálatát teljesítette a tengerészeknél.

— Bà!... Bà!... Micsoda súlyos szavak, fiatalember! Ugy kezdél litániázni, mintha a papi mesterséget tanultad volna! Egy kis szemgyulladás támadt, ti pedig egészen begyulladtatok!

— Nem a mi dolgunk, hogy begyulladjunk — igyekezett Bariša menteni a veszett fejsze nyelét —, s nincs is miért, inkább az ijedjen meg, akin a dolog múlik, mi pedig csak azt akarjuk mondani, hogy...

Lovro azonban tüstént közbevágott, s a maga értelmetlen nótáját folytatta, amely a ritmus állandó ismétlésével kissé enyhítette és csillapította az ügyet:

— Semmi az egész, te boldogtalan; elmúlik, én mondom nektek... minden rendbe jön... minden rendbe jön...

S miközben egyre a határozatlan biztatgatás szavait ismételte, sárga kenőcsével bekente Bariša szemét, s egész a ház kapujáig kikísérte, szüntelenül Bariša vállát veregetve, türelmetlenül, hogy minél előbb kituszkolja a házból.

— Ne félj semmit, minden jóra fordul... Most pedig menj egyenesen haza, ne ténferegj a kocsmákban, füstben... Eriggy azonnal haza, feküdj le, pihenj egyet... Aztán pár nap múlva, úgy a jövő hét táján gyere el ismét, hogy átkössem a szemedet... addig csillapodni fog a gyulladás... — S miközben kezét fogott vele, egy bankót nyomott a markába. — Minden rendbe jön...

Furato becsukta mögöttük a kaput, felkapaszkodott rendelőjébe, és egész testében reszketve, kinyújtózott a fekete viaszos vászonnal bevont díványon, amelyen a betegeit szokta vizsgálni. Homlokát és tenyerét hideg verejték verte ki; keze alatt a viaszos vászon nyirkos, ragadós érintését érezte: ilyen rosszul csak azon a karácsony estén volt, amikor don Jerko, a privlakai plébános osztrigát küldött neki, és attól mérgezést kapott.

Bariša és Ive Špira Mrkić kocsmájában ebédeltek, és nem sokat törődtek a költségekkel, habár nem volt valami

jó étvágyuk. Földijeik már szétoszlat-
tak, s így apa és fia magányosan üldö-
gélt a hosszú asztalnál. Sült húst és
egy liter bort rendeltek; Ive kenyeret hú-
zott elő tarisznyájából, s néhány ka-
rajt szelt belőle. Lassan, hallgatagon
falatoztak az üres kocsmában. Nem
voltak tisztában, mire is jutottak. Az
orvos mézesmázás szavakba göngyöl-
gette őket, aztán kitette a szűrűket; ők
pedig, lám, ugyanolyan bizonytalanság-
ban s még kevesebb reménnyel térnek
haza, mint amennyivel elindultak. Ba-
riša úgy érezte, hogy valami határozot-
tat kell mondania, ehelyett azonban
csak ennyit tudott kinyögni:

— Na, itt van, megkaptuk! — s ki-
mérten, gondterhelt arccal folytatta a
csámcsogást. Gondolata sehogy se tu-
dott valami megfogható és végleges
dologban megállapodni; a fejében át-
villanó állhatatlan és változó képek
mögött az a bizonytalan elhatározás
húzódott meg, hogy az ügy nem ma-
rad így, és nem is szabad ennyiben ma-
radnia, de az az elégedetlen érzés is
felbukkant, hogy valójában még sem-
mit sem értek el, s hogy mindent elől-
ről kell kezdeniök.

Eközben Furatóék házában nagy volt
a megrökönyödés. Lovro szakadatlanul
le s fel járkált a rendelőjében, s Vanda
úrasszonnyal meghányta-vetette a dol-
got, fenn az ebédlőben pedig érintetle-
nül hült ki az étel az asztalon. Furato
csökönnyösen azt állította: miközben a
rendelőt takarította, Kata felborította
a rendet a kis szekrényben, úgyhogy
„az az átkozott üvegce” került az ár-
talmatlan szemcsöppek helyébe, s már
vagy tizedszer hajtogatta: „Váltig mon-
dom: egyáltalán ne törölgesse le a port
a kis szekrényében meg az asztalo-
mon!” Kata pedig égre-földre esküdö-
zött, hogy már legalább tíz napja nem
törölgette le a port, s hogy a kis szek-
rénybe egyáltalán nem nyúlt. Most a
konyhában rakosgatta az edényeket,
nagy szipogva és könnyhullatás köze-
pette. Az ebéd továbbra is az asztalon
hült. Furato pedig hátratett kezekkel
sétálgatott a rendelőben. Végül is Van-
da öngyűlöletének sikerült néhány ba-
rátságos szóval lecsillapítania férjét és
rávenni arra, hogy ebédelni menjen.
De alig nyúlt az ételhez, s később új-
ból visszatért a nyugtalansága. A szo-
kásos ebéd utáni alvás elmaradt; le-
ment a rendelőbe, és megint belekez-
dedt a sétálgatásba. Gondolatai körben
váltakatták egymást; rövid időre kissé
derűsebben, aztán megint sötétebben
látta a világot. Hogy történhetett az az

eset? S vajon a másik szem is tényleg
elveszett-e? Az első minden bizonnyal
enélkül is elpusztult volna. Még az a
szerencse, hogy véletlenül nem valami
erős savat tartalmazó üveg került a
keze ügyébe! Ha már úgy-ahogy meg-
nyugodott, gondolatai megint sötétebb
színt öltöttek: s mi lesz, ha tényleg tel-
jesen megvakul az a boldogtalan? Mi
az ördögnek kellett az egészséges szem-
be is belecsepegtetnem, mi szükség
volt arra?! Most úgy rémlett neki: ab-
ban is hibázott, hogy azt a bankjegyet
a kezébe nyomta. Hát nem az elköve-
tett hiba beismerése volt az? Kínjá-
ban csukladozni kezdett. Léptei mint-
ha sírból visszhangzottak volna elő, s
az egész házban az öngyilkosság lég-
körét terjesztették. Vanda öngyűlö-
lete, miután nem bírt elaludni a lépések
dobajától, lement a férjéhez, és hiába
igyekezett rábeszélni, feküdjék már le
és pihenje ki magát. Kamillateát fő-
zött neki, beültette a karosszékbe, és
saját kezével tartotta elébe a kis tá-
nyért. Lovro pedig reszkető kézzel
emelte szájához a csészét, és a hátatelt
hit kifejezésével a szemében, szürcsöl-
gette az italt.

Már harminc esztendeje, hogy Fura-
to türelmesen építgeti egzisztenciáját
és tekintélyét. Ez a tekintély most
már megállapodott, és Lovro kényel-
mesebben kezdett élni. Lassanként fia-
talabb kartársaira háritotta át a na-
gyobb erőfeszítést kívánó szolgálatokat,
amelyek sok szaladgálást követelnek
és az életet kellemetlenül sietőssé tes-
szik. A kórházi munka kellemes volt;
osztályán úgy érezte magát, mint ki-
rály a birodalmában. A kórházon kívül
kényelmes volt az elfoglaltsága. A ta-
nítóképzőben egészségtani órákat tar-
tott. Megboldogult nagybátyja, don Ni-
kor Furato kapcsolatainak köszönhet-
te (aki Šimica nagynéni segítségével is-
koláztatta is), hogy a püspöki papne-
velde háziórvosa lett. Mint törvényszé-
ki orvos-szakértő is jutott egy kis mel-
lékeshez. Magánpraxisának páciensei a
„jobb” városi családok korlátozott szá-
mú köréből és a környékbeli parasztok
soraiból verbuválódtak, akik jól ismer-
ték Furato nevét. Ilyen rendezett kö-
rülmények között az élete az ismert or-
vosi feltékenykedés és gáncsvetések,
befeketések és a felelősség áthárítása
nélkül folydogált. Meg aztán előreha-
ladott kora is megőrizte a sürgősebb
esetektől s attól, hogy éjszaka éles
csengőszó riassza fel álmából, vagy
hogy ebéd közben kelljen levennie nya-
kából a szalvétát valami váratlan szü-

lési nehézség vagy vérzés miatt. Az orvosi hivatás izgalmas mozzanatai közül már csak a gyorssegély esetei maradtak meg, amikor az első, véletlenül előkerülő orvost valósággal megváltóként fogadják, s amikor a hivatás magasztossága teljes fényében ragyog. De ilyenkor is a gondviselés bölcs véletlenei folytán, a súlyosabb eseteknél, amikor mesterséges légzést kell alkalmazni, vagy kefével kell eszméletre dörzsölni az ájult páciens, rendszerint fiatalabb orvosra akadtak. Az öregebb, méltányoltabb orvosokra, mintha csak félretették volna az olyan eseteket, amidőn szóbeli tanácsokkal nyújtják a segítséget, az utasításokat pedig a bot végével mutogatják. (Kösse itt erősen alá a kart... nem ott, hanem itt!... itt ni, itt!... Úuuuugy! Helyezze alacsonyabba a fejet, dugjon vizesruhát a fogak közé...) Leggyakrabban Mašo, a kisváros nyavalyatörőse volt Furato efféle mustériája. Lovrónak havonta két-háromszor is volt alkalma arra, hogy az utca kövezetén kinyújtózott Mašót orvosi segítségben részesítse. Mašo roppant hálás volt ezért, s valahányszor találkozott vele az utcán, különösen, ha kissé kapatos állapotban volt, bizonyos távolságból nyomon követte Furatót, és igen szívélyes ovációkban részesítette. „Ott megy az én megmentőm, az én jötevőm!... Nézzétek, emberek, ez aztán az orvos, ez a kisemberek igazi barátja!...” — kiáltozott Mašo az orvos mögött. Lovro pedig ilyenkor megnyújtotta a lépést, és igyekezett a legelső útjába kerülő ismerős ház kapujában eltűnni.

Most pedig mindez a tekintély, mindez a nyugalom és jólét, ez az eszterdők hosszú során át fáradtságosan és meggondoltan felhúzott épület, íme, megingott, és összeomlással fenyeget — s mindez amiatt az egyetlen Bariša miatt.

Ettől a naptól kezdve Furato békés élete zavarossá vált. Bariša, Ive kíséretében hetenként rendszerint egyszer eljött vizsgálatra, megkenette a szemét, s minden egyes alkalommal bankjeggyel a kezében távozott. Az „alamizsnát” gyűjtő szerzetes-laikus mesterként szemérmes képével jelent meg, és mézesmázás hangon jelentette Katának:

— Kata, mondd meg a doktor úrnak, megjött a vak embere.

Kata a konyhába terelte Barišát, nehogy a többi beteggel érintkezhesék: székre ültette, megkínálta egy kupica pálinkával, és hosszasan s nagy ügye-

sen elterefereált vele. Szép csendesen, afféle általános elmélkedés formájában lenyesegette Bariša kimondatlan kívánságainak túlzásait. Igyekezett rábeszél-
ni, hogy a saját érdekét tartsa szem előtt, mérték tartást tanácsolt neki, s inkább egy gyorsabb, ámbar szerényebb megoldás előnyeit ecsetelte előtte, semmint hogy végnélküli pereskedésbe menjen bele a hatalmasabb és befolyásosabb ellenféllel szemben.

Barišák otthonában viszont csaknem kizárólag a doktor ügyéről esett szó, és a legkülönbözőbb kombinációk merültek fel vele kapcsolatban. Ez a gondolat, így vagy úgy, de minden más gondolathoz kapcsolódott, s minden beszélgetés elkerülhetetlenül ide torkollott. Teljesen ennek a gondolatnak adták át magukat, azzal a vakon türelmes buzgalommal, amelyben a hit konok-sága és a szenvedély állhatatossága él, azzal a kizárólagossággal, amellyel a paraszt fog hozzá a dologhoz, melyre minden figyelme összpontosul. Este, ha lefeküdtek, miközben a sötétben elnézegették a tűzhely lángját, s elhallgat-ták, hogyan csapódik a szélvihar a tetőhöz, mindegyikük külön-külön némán szövögette a gondolatait — mindegyik önmagának, de mindannyian együttesen, mint ahogy a tengerit szokták morzsolni, vagy a gyapjút fésülni. S ha már álomra nehezedett a szempillája, Bariša rendszerint úgy fejezte be ezt a néma töprengést, mint ahogy a közös imádságot szokta: „Hej, csak az isten adná, hogy mindez szerencsésen végződjék!”...

Egy alkalmas földdarabra vetett szem-et, s egyre attól félt: csak ki ne csúsz-szék az a föld a kezéből. Furatót pedig az izgatta, hogy még Jure hazatérése előtt véget érjen az ügy. Igaz, hogy még nagy volt a különbség Bariša kívánsága és aközött, amit Furato hajlandó volt adni. S Kata itt multhatatlan érdemeket szerzett a Furato-ház érdekében: a döntő percben megtörte Bariša engesztelhetetlenségét, mert váratlanul a képébe vágta:

— Ugyan mit nyavalyogsz, mit tetted magad itten, hogy még az orrodig se látsz, holott egymagad, minden segítség nélkül járod a falut!...

— Kicsoda? Már mint én? Ez nem igaz...

— Te hát, ugyan ki más; jól tudjuk mi, hogy tegnap is magad vitted az ekevasat a kovácshoz, hogy kikalapálja, megmondta az, aki látott! Ha pedig ide jössz, akkor jól bekötöd a szemed, szín-leg Ivének kell vezetnie, a falak sze-

gélyét tapogatód, meg a széket is, amire le akarsz ülni!

Bariša elképedt; nem készült fel a feleletre. Megpróbált ugyan mentegetőzni, égre-földre esküdözött, hogy fél szemére éppenséggel semmit se lát, a másikkal meg csak úgy sejti a világságot, a faluban meg azért tud valahogy elbotorkálni, mert minden ösvényt, minden követ ismer; de maga is érezte, hogy kilátásai alaposan csökkentek. Magában pedig arra az irigy Mate Siki-ricára morgolódt, aki minden bizonynyal besúgta a dolgot a doktornak. Ezen a napon aztán nyélbeütötték az egészséget, s az orvos kifizette a kárterítést.

S ez megint a válság napja volt Furatóék házában. Az ebéd megint érintetlenül maradt, Lovro újból elmulasztotta a délutáni pihenést, és gondterhelten bűnbánó arccal szélében-hosszában méregette a rendelőjét. Úgy érezte, egy kis gyengédségre, támogatásra, babusgatásra van szüksége. Megint csukladozni kezdett. A felújított jelenetnek azonban nem volt meg a régi hatása. Vanda önagysága inkább rosszkedvűen, semmint gyengéden volt jelen a férje mellett. A divány szélén ült, és szórakozottan bámult ki az ablakon. Lovro a feleségéhez lépett, és tétován állt meg előtte.

— No lám, ha nincs ez a kellemetlenség, hűsvétkor tiz-tizenöt napra elmehettünk volna Velencébe.

Vanda önagysága kinyújtotta a nyakát, kínosan nyelt egyet, mint a beteg tyúk, s pislogott néhányat.

— Ugyan, hagyjad!...

Már elege volt Velencéből, amit időnként kilátásba helyeznek, aztán elkapnak előle, amit meg-megvillogtatnak, mint a tükröt a napfényben, amellyel fenyegetőznek és áltatnak, akárcsak az örök üdvösséggel, íme, már kerek tizenöt esztendeje. Már az esküvő óta, amikor a nászutat azért halasztották el, hogy a doktor fivérének, Jadrenek segítségére siessenek és Mate Bujolától visszavásárolják a ház alatt fekvő szőlőt (amely egykor Furatóéké volt), ez a Velence folyton-folyvást napirendre került s folyton lemondtak róla, valami sürgősebb, hasznosabb, okosabb dolog miatt. Egyszer azért maradt el Velence, mert Lovro nézete szerint valamennyi zsalugátért újra kellett festetni a ház homlokzatán, máskor Jadre Ankićájának kelengyére kellett, harmadszor meg egyszerően azért, mivel az „illető összeget” tartományi kötvénybe kellett fektetni...

— Könyörgök neked, hagyjuk már azt a Velencét!... — ismételte meg Vanda önagysága, miközben görcsösen szorongatta ujjai közt a zsebkezdőjét, és keze átsuhant a homlokán. Ez az ember, akivel már tizenöt éve él egy fedél alatt, akinek a szeme előtt érett asszonnyá, s íme, már lassan túlérik; ez az ember soha egy szikrányi megértést sem tanúsított aziránt, ami a felesége lelkében végbemegy. Mikor pedig egyszer rá akarta venni arra, hogy mindezzel foglalkozzék, s ezért értésére adta gyengékedéseit, férje mindössze arra a tanácsadásra szorítkozott: karlsbadi sóval kúrálja magát! Szemét elöntötte a könny, hirtelen fölállt, és lerohant a lépcsőn. Furato ott maradt a szoba közepén, és maga elé bámult. Nem tudta felfogni, mi érte ilyen hirtelen a feleségét, s mért ont könnyeket Velence pusztá emlékére. — Bá!... Ugyan ki érti a női szeszélyeket!

Persze, Bariša szemének az ügye az orvosok és a városi páciensek körében is szárnyra kapott, de nem járt kellemetlenebb következményekkel. Mivel Furatót jóindulatú kis öregnek tekintették, s nem valami veszedelmes versenytársnak, az ügyet mulatságos oldaláról fogták fel. Egy-egy diszkrét mosoly egy-egy, Furato háta mögött elrejtett szellemes megjegyzés (mégpedig nem valami különösen rosszindulatú szellemesség) — többé-kevésbé ez volt minden. Mindannyian ismerték Furato gyanakvó természetét, mellyel a határozottabb tettekkel szemben viselkedett — az ő természete nem volt szélsőséges lépésekre hajlamos. Csupán a fog kihúzásának volt feltétlen híve: nem igen hitt a foggyökér gyógyításában és a tömés hasznos voltában. Ebben a tekintetben szívesen hajtogatta elvét: „Ki a foggal — ki a fájdalommal!” Bariša esete után egy gonoszkodó kárörvendő így szabta át ezt a sark-igazságot: „Ki a szemmel — ki a fájdalommal!” A kórházban továbbra is a régi tisztelet nyilvánult meg iránta. Ismerve gyenge oldalát, azokat az eseteket hagyták meg neki, amikor az orvosi beavatkozás után a megkönnyebbülés áldása egyszerre úgy fénylik fel, mint a villanyégő. Egy reggel, mikor ilyen körülmények között egy paraszt füléből a fülbemászót kergette ki, belépett a szobába dr. Pivčević, egy fiatal orvos, a kórház tréfacsinálója és a tisztelendő nővérek kedvence; miközben Furato a meglehetősen nehezen járó fecskendővel bajlódott, megállt a háta mögött, s az esernyőjét nyitogatva és csukogatva,

utánozta az öreg doktor mozdulatait. Furato a személyzet arcán átsuhanó mosolyból, vagy valamelyik vitrin üvegeről észrevette, mi történik mögötte, hirtelen megfordult, és rajtakapta Pivčevićet a pantomim kellős közepén. Szó nélkül megfordult, és folytatta munkáját. Ez a méltóságteljes viselkedés több megbecsülést szerzett neki, mint amennyit Pivčević komolytalansága élvezhetett volna. A kórház tisztelendő nővérei legközelebbi születésnapját az addigiaknál is ünnepélyesebb körülmények között ünnepelték meg, a kollégák pedig egy barométerrel lepték meg; a borostyános csillogású márványtalapzaton sisakos és lándzsás Minerva feszített.

Elmúlt hát ez a válság is, mint annyi más, Furato pedig visszazökkent a mindennapi élet kerékvágásába. Ebéd után Vanda öngyűsége miatt visszavonult a hálszobába, és ott pihent négy óráig. Akkor felkelt, felöltözött, megint zsebre tette aranyóráját, a láncot bekapcsolta mellénye gomblyukába, aztán elballagott a kávéházba. A kávéház előtti téren elüldögélt vagy egy órát a kapucinere mellett, miközben a dominójátékosoknak kibicelt. Ha a nap már nyugatra hanyatlott s a városház oszlopainak ferde árnyéka egészen a tér közepéig ért, annyira megdőlve, hogy az ember azt hihette: no, most omlik össze az egész, Furato tenyerével a térdére csapott, nagyot ásított, s állkapcsainak rettentően kitárt két ágából kiszalajtott: „Ó, szent isten, szent isten!” Minekután ez is megvolt, kifizette a kapucinert, s elindult a Szent Rókus templom felé, ahol már várt rá a kórház fiákere, szörnyen sovány vörös gebéjével és a félszemű kocsissal. Egy ilyen napnyugtakor Pivčević doktor, aki séta után a menyasszonyát kísérte haza, egy kapuból alól figyelte az öregget: a túlságosan függőleges, kényelmetlen támasztékhoz dőlve, sovány arcán a fiáker posztóbélésének zöldes visszfényével, kiálló pofacsontjával és fáradtan lehunyt szempilláival Lovro olyan embernek látszott, mint aki a saját temetéséről kocsikázik haza.

Ugyanabban az időben Vanda öngyűsége a szalonjában ténfergett, azt se tudta, mihez kezdjen magával, miközben a behajtott zsaluk résein a napnyugta piros sugarai dagályként öntötték el a szobát, felgyulladtak a tapétán, végigkúsztak a bútorokon, s életre keltek a kályha mögött meghúzódó szögletet. Kezét tördelte, és tenyerét nyugtalanul dobogó szívére tette, lég-

szomj fojtogatta. Időnként valami furcsa forróság árasztotta el, ellepte a bőrt, s ettől a forróságtól kiszáradt a szája s a szeme csillogott. Miközben a céltalan délutánban úgy gunnyasztott a zsaluk mögött, mintha szünyogháló lett volna, és lomhán nézegette, hogyan fészkelődik az élet a város utcáin, homlokát a hideg ablaküvegnek támasztotta; olykor-olykor, mint neveletlen kölykök szokták tenni, orrát az ablaküveghez nyomta, és ajkát az üveglaphoz csücsörítette, de röstellkedve gyorsan visszahőkölt, mintha valaki titokban meglátta volna.

A Šurać-családdal továbbra is jó viszonyban maradtak. Sőt mi több, Bariša, annak bizonyosságául, hogy az elmúlt „félreértések” miatt egyáltalában nem vesztette el a doktorba vetett bizalmát: egy szép napon betoppant Lovróhoz, egy kelessel a könyöke alatt.

— Mindjárt rendbehozzuk, derék Barišám — mondogatta Lovro, miközben élénk hangulatban keresték elő a dobozból egy darab gézt. Úgy érezte, ezzel az orvoslással, amely kétségtelenül sikerülni fog, helyrebillenti az előbbi mulasztást. A géz kicsúszott, és leesett a földre. Lovro nagyot nyögve lehajolt, és teljesen szakszerűen, csipeszével felemelte. Kezével kétszer-háromszor megrázta, hogy a fertőző bacilusok leessenek, miközben olyasfélét dűnyögött, hogy „... szam a teremtesít!”, amiből antiszeptikus tudatossága is kilvágott.

A szívélyes jóviszony akkor pecsételődött meg végleg, amikor Ivének is a sorozómérce alá kellett állnia, s amikor Furato közbelépésére alkalmatlannak találták.

Időközben Bariša házatáján történt egy s más változás, úgyhogy amikor Jureta visszatért a tengerészettől, nem győzött eleget csodálkozni. Írtak ugyan neki valamit apja balesetéről, de elhallgatták annak jótékony hatású következményeit, s csak úgy általánosságban említették meg a kapott kártérítést. Most meglepődve látta, hogy a házra emeletet húztak, s azt cseréppel fődték, a ház mellé pedig fészert ragasztottak, amelyből egy új szekér rúdjá meredt az égre, mintha a vadkacsákat venné célba.

— Most pedig gyere velem, hadd mutassak valamit — szólt hozzá édesapja, s levezette fiát a meredek falusi utcán. A házaktól kissé lejjebb a keresztútján álló szederfa alatt megállt,

és botjával rámutatott a kiszáradt árkon túl elterülő földre:

— Látod azt ott? Az most a mi fölünk!

Bariša a megboldogult Simo Klepan özvegyétől és árváitól (Klepan egy robantóakna ölte meg a likai vasútvasút építésénél) megvette a gazda nélkül maradt szántóföldet.

— Az most a miénk, érted?

Bariša a legtekintélyesebb emberek egyike lett a faluban. Személy szerint keveset dolgozott, inkább csak szemmel tartotta a napzámosokat, s a család fiatalabb tagjaira bízta a munkát. Vagy elüldögélt a ház előtt, s minden arra haladóhoz volt egy-egy bátorító, vigasztaló, higgadt, okos, tapasztalt szava. Teli volt jótanáccsal és bölcs mondasokkal. Szerette öregebbnek mutatni magát, mint amilyen a valóságban volt, s jól esett neki, ha „öreg”-nek szólították. Ezt úgy érte el, hogy előbb saját magát kezdte így nevezgetni, harmadik személyben beszélve magáról. „Hallgassatok az öregre, aki már sokat látott életiben!”, vagy: „Mondogatta ezt az öreg nektek, de ti nem hittetek neki!” vagy pedig: „Megteszi az öreg, megteszi, csak lassikán!” Vasárnaponként díszes ünneplőbe vágta magát, előhúzta a szekrényből öreg ujjasát, s egy fokkal erősebb vakságot engedett meg magának. Ilyenkor a menyé, Luca, Jureta felesége kísérte a templomba. Most ünnepelesebb hangon beszélt, s a házbelieket a nevükön szólította: „Iván, fehéret tölts az ebédhez!”, „Vezess Luca, megyünk a templomba!”

Lovro Furato dr. házába beköltözött az újítások nyugtalan szelme.

Vanda öngyűlöletét valami nyugtalan-ság szállta meg, a változtatások vágya. Váratlanul elhatározta, hogy változtatni kell a szobák berendezésén, s a végrehajtáshoz tüstént, késedelem nélkül kellett hozzálátni. A bútort egyik szobából a másikba, emeletről földszintre vagy fordítva költöztette, s néhány nap alatt a megszokott rend alapjaiban rendült meg a házban. S ez a kivételes helyzet mintha tetszett volna neki. Egy idő múlva úgy találta, hogy a bútorok újabb elhelyezése nem a legeszményibb, amit el kellett volna érni, s ezért a hurcolkodás előlről kezdődött. Úgy látszik, a költözködés bogara ütött tanyát a házban, s hogy a berendezés csak elakadt valami hosszú vándorúton, de megszakításokkal és időnkénti pihe-

nőkkel vándorol tovább. Lovro mindig azzal a titkolt szorongással érkezett haza, nem szedte-e fel időközben valamelyik szoba a sátorfáját s nem vándorolt-e tovább? Egy szép napon arra virradtak, hogy a szalonban új függönyök és új bútorhuzatok vannak, anélkül, hogy erről előzetesen egyetlen szó esett volna. Lehet, hogy ennek meglepetésnek kellett volna lennie, de azon a kihagyezett módon, ahogyan Vanda öngyűlölete Lovro arcán a hatást leste, inkább megrémítések látszott. Aztán a képek, festmények és szobrok terén került sor átalakulásokra. A szalonból, a kanapé fölül eltávolították Simica tánti nagyított fotográfáját (egy idősebb, hunyorgós szemű hölgy ködbe foszló arca, új szállal a nyakában, bal szeme alatt a jól ismert anyajeggyel), s a helyébe Balestrieri Beethoven c. képe került. A hálószobában új meglepetés várakozott Lovrora: egy kicsiny és nagyon sötét Holtak szigete, vastag, fekete keretben. Még az örökké jóindulatúan vigyorgó szercesent sem kímélte meg a változtatás szelleme: a homályos lépcsőház egy elhagyatott zúgába került, ahonnan a kertbe lehetett jutni, s ahonnan állandóan hideg nyirkosság érte, úgyhogy hamarosan mállani kezdett róla az aranyozás, turbánjáról pedig lehámlottak a bársony visszfények. Gondolójának orrára most az a lyukas labor került, amelyből a tyúkokszedgettek a korpát.

Végül Vanda öngyűlöletének eszébe jutott, hogy frizuráján is változtasson. A fésülködés most hihetetlenül nagy örömeire szolgált. Naponta órák hosszat is elüldögélt toalettaszalkája előtt, s mindenféle bolondságot formált a hajából. Sokáig, nagyon sokáig fésülgette dús hajfonatait, aztán hirtelen az a kívánsága támadt, hogy fölfelé fésülje a haját, olyan kéjes gyönyörrel, mintha valamit megsértene. Tarkóján magasra fölemelte a haját, szabaddá tette alatta a nyakat, s így nézte szeme sarkából a tükörben; fehéres, lágy bőrén, ahol a haj nőni kezdett, váltakozva hideget és meleget érzett, kellemes borzongás fogta el, amely időnként a kellemetlenség jóleső volt. Behunyott szemmel elképzelte, hogy valaki hátulról hozzálép, a csupasszá vált helyen rettegő sejtelemmel érezte valakinek a meg-megremező ajkát... Így, felfelé fésült hajjal fiatalabbnak, dacosabbnak tűnt fel önmaga előtt; meg volt elégedve magával. A megváltoztatott hajviselésnek aránytalanul nagy fontosságot kezdett tulajdonítani, s az emberek ar-

cát fürkészte, milyen hatást vált ki belőlük az újdonság. Mintha ez a változás fordulópontot jelentett volna az életben; életének eseményeit öntudatlanul két korszakra osztotta: arra, ami a régi frizura idején történt (s úgy érezte, ez már olyan régesrég volt) és arra, ami az új hajviselet uralma idején zajlott le. Valami bensőséges elégedettség érzésével fűzte be csipőjét; a szűk, testére tapadó ruhákba fűzve erősebben érezte asszonyiságát: mintha egész nőiessége, amely azelőtt duzzadt keblein feszült, most a temporára szállt volna alá, s ott erőteljesen megült.

De a Furatóék házában bekövetkezett új rend igazi áldozata Kata volt. Vanda önagyságában egyszerre megmagyarázhatatlan gyűlölet támadt ellene. Ennek az öreg asszonynak minden porcikája vagy megnyilvánulása haragot keltett benne: rikácsoló hangja és papagáj arca, hegyes, gyérhajú feje, az a gondos figyelem, amellyel Lovro iránt viselkedett. Maga sem tudta, miért, lassanként mindenben ellentmondott neki, s minden nyájasságát elutasította, leintette. Kata még jobban a doktorhoz csatlakozott, s megkettőzte az iránta tanúsított figyelmet. Vandának most úgy rémlett, mintha a ház két táborra szakadt volna, s mintha valami néma pártütés vonult volna be a falak közé. Ebéd idején napról napra megisméltődtek a Kata ellen emelt panaszok; az asztalnál már nem is beszéltek másról. Az ebéd- és vacsoraidő valóságos gyötrellem volt Lovro számára. Tapintatosan viselkedett, óvatosan hallgatott. De a hallgatásnak csak bizonyos mértékig volt értelme; ha végsőikig ment vele, az egyet nem értéssel volt egy jelentőségű, és lassanként a passzív ellenálláshoz hasonlított.

Vanda önagysága akkor más utat választott. Minden alkalommal hangsúlyozta, hogy Kata előregedett, tehetetlenné vált. Alkalmas pillanatban mint zászlót lobogtatta meg Lovro szeme előtt azt a veszélyt, ami örökösen a fejük fölött lebegett: „Gondold csak meg, mitévők leszük, ha komolyan megbetegszik, ha ágynak dől és bénán él még öt vagy tíz esztendeig? ... Ki ápolná, ki tenné tisztába, ki rakosgatná ide-oda?!...” Lovro hallgatott: magában belátta, hogy asszonyi szájából néha okos szó is elhangzik.

Egy szép napon egy fiatal cseléd lány bukkant fel a házban. Kipirulva és zavart mosollyal az arcán, nagy fehér köténytében Marica az első napokban szerényen álldogált a konyhában s igye-

kezett félrehúzódni; vörös, a hideg szélviharokban kicserepedett kezeit télenül tette keresztbe a hasán, karjai furcsán meredeztek elő a rövid ruha-ujjból. Kata szakadatlanul dúlt-fűlt, s úgy tett, mintha Maricát észre se venné. Vanda önagysága fokozatosan iktatta be hivatalába a jövevényt, egyre több elfoglaltságot bízott rá, úgyhogy végül is Kata semmi munkát sem talált magának. Csak néhány apró személyi gondoskodás maradt rá Lovro doktor körül. Naphosszat hallgatott; Vanda önagysága, mintegy sértődötten, egy szót sem vesztegetett rá, Kata pedig nem szólt Maricához. Ha már nagyon elege volt és a torkában a gombóc nagyon fojtogatta, visszavonult szobácskájába, s ott várakozott, mint ahogy a kedves viszontlátásra várakozik az ember: mikor nyikordítja meg az utcai kapu zárját Lovro doktor kulcsa. Ilyenkor hanyatt-homlok rohant, hogy a ház uráról lesegítse a kabátot s elvegye kezéből az esernyőt.

Vanda önagysága közvetlenül nem beszélt vele, de minden Maricának adott utasításban mérges fullánk rejtett.

— Marica, a doktor úr szobájában, különösen a kis orvosi szekrényben, semmihez sem szabad nyúlni, minden maradjon a helyén!

Az „átkozott üvegcsé” ügye ilyen vagy olyan formában, csaknem minden áldott nap szőnyegre került. Kata abban reménykedett, hogy a Bariásával folytatott tárgyalásokkal megváltotta adósságát, most azonban azt látta, hogy a bűnt egyáltalán nem mosta le magáról, s a kárt sem egyengette el. Igaz, hogy nem ismerte el a tettet, amit néki rónak fel. Mindamellettt valami homályos büntudat kezdett gyökeret verni benne, amely épp kifürkészhetlensége miatt annál sötétebb és végzetesebb formát öltött, akárcsak az eredendő bűn, vagy a törvénytelen születés. Ezt az érzését nemcsak úrnője állandó piszkálódása, hanem még inkább (s még megindítóbban) Lovro néma megbocsátása is csak erősítette. Lovro ezen az úgyön túl volt és átadta a feledésnek. De a megbocsátás állandóan jelenlévő tudata örökké Lovro jószágára figyelmeztette, s ennek révén a megbocsátott hibára. Ennélfogva a hálaérzet és a büntudat egy és ugyanazon dolog két arcává vált.

Egy esős este, amikor Lovro komoran és ázottan tért haza, s amikor bő fél-cilindere fásaszton nehezedett a földre, Kata szokás szerint előrohant, hogy

lesegítse a sárcipőjét. De már ott állt Vanda ónagysága Maricával. Lovro a karosszékre rogyott, állítólag igen fáradt szemét a tenyerével dörzsölgette, lábát pedig gyámoltalanul előrenyújtotta, s nem is nézte, kinek az ölébe teszi; bizonytalanul, kissé reszketve nyújtotta ki, mintha amputációra engedné át. „Hát itt van” — mondotta ez a tehetetlen gesztus —, „tessék, átadom, s vegye le róla a sárcipőt, aki akarja és aki tudja!” ... Marica elkapta az egyik lábat, Kata pedig nagy sebtében a másikat. Még arra is kész volt, hogy megossza a feladatot Maricával. Vanda ónagysága végzettszerűen fagyos hangja azonban elvágta a mozdulatát.

— Ne fáradjon, Kata, majd Marica...

S mivel a sárcipő már lenn volt, kivette Kata kezéből, és átadta Maricának.

— Vigye fel a kis szobába a szokott helyére!

.... Még ezt is!... Még ezt is elvezik tőle! Hát Marica, aki csak tegnap jött ide, tudja, hogy hol az a „szokott hely”?! Mi mindent ki akart önteni magából, egyszerre és tartózkodás nélkül, lehetőleg mindent egy szóba akart összesűriteni, egyetlen nagy, mindent kimondó, súlyos szóba. Mivel azonban ilyen szó talán nem is létezik — vagy talán legalábbis sehogy sem akar a nyelve hegyére jutni —, a hatalmas akarás, hogy nagyot mondjon, végül is torkára forrasztotta a szót, és egyetlen mukkot sem tudott kinyögni. Felemelt könyöke csak tehetetlenül vergődött, mint a megfojtott csirke szárnya. Nevetségesen kapkodó mozdulattal, amit csak a végső izgalom támaszt, fölzaladt a lépcsőn, és bezárkózott szobácskájába. Egész este nem jött elő onnan; még akkor is, amikor Marica az ajtón át vacsorázní hívta, csak síri csend volt a válasz. Amúgy ruhástól a fekhelyére vetette magát, arcát belefúrta párnájába, s tenyerét a fülére tapasztotta. Késő éjszakáig hevert így, mozdulatlanul, mindaddig, amíg teljes némaság borult a házra. S ekkor benne is valami megnyugvás támadt; a görcsös sírás valami elpuhult szédületbe ment át, amelyben az elszenvedett sérelmek és megaláztatások az érzések meleg fürdőjévé változtak. Talán két-három óra telt el így... Az udvarból a felszerkenő baromfiak szárnycsattogtatása hangzott fel, és ez felriasztotta. Rendbehozta magán az összegyűrt ruhát, kis batyuba kötötte holmiját, s miközben két karjával átölelte a batyut, leült az ágyra,

és készenlétben várta, hogy az orvos felkeljen. Szempilláin felszáradtak a könnyek, s arca nyugodt elszántságot öltött magára. Gondolataiban azt kereste, hogyan is menjen el méltóság-teljesen s valami nagylelkű gesztussal. A batyuból kivette a sárga selyemkendőt, amit Vanda ónagysága a Šuraćékkal kötött megegyezés után ajánlékozott neki, szépen összehajtogatta, tenyerével kisimítgatta és a kisasztalra helyezte. S mihelyt meghallotta Lovro lépteit, amint lement a rendelőjébe, fogta a batyuját, és ő is utána sietett. Lovro éppen kávét főzött magának; meglepetve fordult hátra, egyik kezében a kanálkával, másikban pedig a kis török kávéfőző serpenyővel, miközben az ablak mellett álló asztalkán kékesen lobogott a spirituszláng. Kata torkában most felengedett a tegnapi esti szorultság, s a szíve mélyéből gyors és zavaros áradatban a forró szavak és szemrehányó panaszok áradata tört elő. Az álmából felébredt Vanda hallotta odafenn az ágyában Kata homályos nyelvelését, de egyetlen szót sem tudott kivenni az áradatból, a jelenet mégsem vesztett semmit izgalmaságából. Néhány mondat után Kata zokogásban tört ki; térdre vetette magát, megragadta Lovro kezét, amelyben a kis kanalat tartotta, és őrjöngő csókokkal borította el. Az orvos elrántotta kezét, mialatt másik keze a kis kávéfőző serpenyővel együtt bizonytalanul lebegett a levegőben, s így, széttárt karokkal, egyre hajtogatta kellemetlen helyzetében: „De asszony... szerencsétlen asszony!...” Kata azonban nem hallgatott rá... S aztán ugyanolyan sebbel-lobbal, mint ahogy rátört, felkelt és kirohant a szobából. Lovro hallotta, amint a „szerencsétlen asszony” becsapta maga mögött a kaput.

Kata végigsietett a város kora vasárnap reggeli utcáin. „Vegyesaru kereskedésének” csukott boltajtaja előtt ki-düledő pocakkal, hátán keresztbetett kezekkel, fején vasárnapi kalapjával, az öreg Sarić sétálgatott. Kata elindult a városból kivezető úton, maga sem tudta, hová. Valami bizonytalan elszántság mozgásra serkentette. Áthaladt a külvároson, s maga mögött hagyta a temetőt is. Több mint egy órai járás után a domb tetején, a keresztútnál megpillantotta Glodan kocsmáját. Ez a szemhatárra rajzolódó bemeszelt négyszög ideiglenes céljá vált előtte, s új erőt adott lankadó mozdulatainak. A kocsmában leült, hogy kissé kipihenje magát. Levette cipőjét, amely feltörte

a lábát, és silány kenderpapucsába bújt, amelyet odahaza szokott viselni. S most hová? Eszébe jutott, hogy erről a keresztútról kanyarodik el a Smokvica felé vezető út, Bariša falujába, s most Bariša villant fel az agyában, mint egyedüli megoldás. Elindult Smokvica felé. Most már a falusi dűlőúton lépkedett, amely a portól lágyan kigyózott ide-oda. A nap még alacsonyan járt az égen, s az alig kilombosodott fák között aranszínűre festette a port. Kizöldült sövények maradtak el mellette, kis tanyasorok, melyek háttfordítottak az északról jövő viharoknak, s az őszinte mosoly nyíltságával fordultak délnek. Böven bekent és szigorúan elválasztott hajú falusi lányok csoportjával találkozott; új, kikeményített ujjas és csillogó selyemkötény fényelt rajtuk; csodálkozva nézték az ismeretlen jelenséget és tovasiettek, miközben meg-megfordultak utána. A falusi templomból harangszó hullámzott idáig. Akkor jutott eszébe, hogy virágvasárnap van.

Kenderpapucsá nesztelenül verte fel az út porát. A madárijesztőhöz hasonló jelenséget az úton megpillantva, félig pőre gyerekek húzódtak a bokrok mögé; miközben arra haladt, elnémultak, szemük körül pedig a komolyság sötét karikája ült ki — úgy rémlett nekik: Tél öreganyó battyog itt a faluba. Az országút alatt húzódó gypen két kicsi lánykát vett észre a birkák mellett, lement hozzájuk, hogy kissé kifújja magát. Egyikük ölében szapora lélegzetű, még nedves, épp hogy világra jött kis báránka hevert, a párnapos kisbáránkok pedig köröskörül ide-oda szökelltek merev kis lábukon, odaszaladtak az anyjukhoz, orrocskájukkal a telt tőgyet bökdösték, farkuk ide-oda cikázott, közben pedig az anyjuk nyugodtan legelészett tovább. Kata leült a bárányt dédelgető kislány mellé, az pedig majd hogy el nem sírta magát, meredten nézte, a másik pedig, azzal az ürüggyel, hogy visszamegy a birkákhoz, vagy jó hús lépésre elhúzódtott, s aztán a kerítés mögül kukucskált, pajkosan nevetgélve. Kata elvette a kislány öléből a bárányt; mikor a lányka érezte, hogy most szabadon elszaladhat, s Kata két kezét elfoglalva látta, megkönnyebbülten fellélegzett. Kata egész sor kérdésére hamarosan fesztelenné vált, és beszélgetésbe bocsátkozott vele. Sorra elmondta, melyik báránynak melyik juh az anyja, milyen sorrendben jöttek világra, s melyik juh meddő.

— Az amott, látod, a Virág; tavaly is meddő maradt, meg az idén is. A másikról pedig, a Sötétről, azt mondja tatuskám, alig van esztendő, amikor kettőst nem ellik.

Kata csak hallgatta. Már oly sok esztendeje nem tartott az ölében frissen világra jött kisbáránkját. Most különösen jóleső és kedves volt neki, hogy a báránkját simogathatta. Eszébe jutott, hogy amióta fiatal lányként element, most először került vissza falura. Futó emlékképekként gyors egymásutánban fordultak meg az eszében azok a házak, amelyekben szolgált, mielőtt Furatóékhoz került volna; házak, melyeknek egészségőt duzzadó kék-pú gazdái és gyerekei nagyokat kacagtak a feje búbján ülő kontyán, harsányan hahotáztak parasztos járatlanságán, zavarba hozták a nagy tükör előtt, elküldték a boltba, hogy „májusi szentelvizet” vásároljon fagyos tagjaira. Eszébe jutott az a reggel, amikor a piacról hazatérőben, kosárral a karján véletlenül összeakadt Juro Breulj-lyal, első szomszédukkal, aki arra a kérdésére, mi újság a faluban, először is megszokásból azt válaszolta: „Semmi, hát csak megvagyunk, megvagyunk...”, de aztán eszbeakapott: „azazhogy van újság, kedden temettük el az idesanydat...” S mikor Kata mindenáron vele akart menni a faluba, igyekezett elteríteni szándékától: „Tőlem ugyan jöhetsz, de nincs miért: anyádat már úgyse találod, apád pedig új asszonyt hozott a házhoz: Marta Šabanovát.” Pave is eszébe jutott, a finánc, akivel hét esztendeig szerelmeskedett, s egyre várta, hogy kinevezik majd alszemlésznek, s akkor egybekelnek, míg végül is Pave el nem verte Kata megtakarított kis pénzét, aztán áthelyezték, és köd előttem, köd utánam, eltűnt. Mindez eszébe jutott, de most, oly sok év után, olyannyira távolinak látszott minden s annyira közömbösnek, mintha nem is vele esett volna meg, hanem valaki mással.

Mikor a faluba ért, Bariša, menyé vezetésével, épp a templomból jött ki.

Šuraček hangsúlyozott nagylelkűséggel házukba fogadták Katát. Az ebéden vendég is volt: Joso Colić, Bariša komája, a szomszéd faluból. Az öreg egy háromlábú, támlával ellátott széken ült, Jureta pedig a sült malacot vagdalta a tőken, de olyan hatalmas, epikus lendülettel, hogy a zsíros darabkák szanaszét röpködtek. Bariša hozszadalmas és cikornyás pohárköszöntőjében Katáról is megemlékezett, és őt

is felköszöntve, kissé burkoltan megemlítette, hogy valamikor ő ellene és a doktor érdekében foglalt állást, s hogy ezért meg is kapta az „úri köszönetet”, s végre is, ime, hozzája fordult hajlékért és kenyérért. Kata a megilletődöttség könnyeit hullatta. Égre-földre fogadkozott, hogy hasznát fogják venni, segítségére lesz Šimicának és Lucának, akik mézesmázasan dicsérgették városi jártasságát, s ezen az első napon „nővérkéjük”-nek és „lelkem”-nek nevezték Katát. Estére a három asszonynak a tűzhely körül folytatott hosszas susmusából nagy meglepetés született, mégpedig egy hatalmas tál csöröge alakjában, amely messze felülmúlta az ő egyszerű, parasztos és lapos fánkjukat. Csak úgy záporoztak az elismerés és dicséret szavai, az asszonyok pedig még mélyebben hajbókoztak Kata szak tudása előtt, s egészen önmaguk nyájás megalázkodásáig mentek el, miközben édeskésen emlegették: „Ugyan mit is tudhatunk mi, boldogtalanok, akik tudatlanságban élünk, és soha semmit nem is láttunk”.

Kata emelkedettebb hangulata hűsvétig tartott. Elmerült a mozgás és szakadatlan beszéd nyugtalanságában. Ő, aki nem szokott hozzá az öröm érzéséhez, nehezen találta fel magát ebben a helyzetben, és mindinkább nevetéssé vált. Egészen elárasztotta a forró hálaérzet, s úgy érezte, szét kell kiáltania a világ négy tája felé. A házbeliek pedig csak hallgatták, mikor azonban a vödör terhe alatt tovább totyogott, fejcsóválva néztek utána, és azt mondták:

— Hát láttál már ilyen csudát?

Mikor aztán hűsvét elmúlt, Bariša skarlátszínű ujjasa ismét a szekrény sötétjében szunyókált tovább, s hétköznapok következtek. A házban dolgos némaság uralkodott. Szinte úgy hatott, mintha más nyelven kezdtek volna beszélni: a hosszas mesélgetések helyét száraz és pattogó szavak foglalták el; kurta mondatok és kurta válaszok.

Kata midőn Furatóék házát oly nagy sebbel-lobbal elhagyta, nem is gondolt már évek óta felhalmozódott keresetére. Most erről is számot vetettek. Rábeszélték Katát, engedje át Juretanak a behajtás gondját. Látható ellenkezés nélkül hajlott a rábeszélésre, lelke mélyén azonban égető szemrehányást érzett. Jureta elment a városba. De ez az ügy sem végződött egy csapásra; többször is vissza kellett térnie Furatóékhoz, mégpedig a legsürgősebb mezei munkák idején. A nyár

ebben a hercehurcában telt el, az aratás dandárján és a kévék behordása idején. A nap perzselt, s a cséplés lerakodott pora a bőrt égette. Az emberek ingerültek voltak. Csak egy-egy percre mentek be a házba, komoran, sietősen, a fejükre borított, összehajtogatott zsákkal, s fölkapták a széles csöbröt, melynek vizéből barnára égett arcuk és polyvával behintett hajjuk tükröződött. A búzával már rég végeztek, s lassanként a kukoricatöresre készülődtek, a Kata pénze körül támadt húzavona azonban még mindig nem ért véget. Katát is be kellett vinni a városba, hogy a közjegyző előtt beleegyezését adja. Az utolsó percben kissé ingadozni kezdett. „Sajnálom azt a jó embert!” Jureta azonban ráförmedt: „Ugyan, te ostoba, hát ők talán sajnáltak téged?” A közjegyző harsány kacagása az ellenállás utolsó szikráját is megtörte, s Kata kimondotta a beleegyező szót.

Ennyi hűzás-halogatás után az öszszeg fokozatosan elvesztette szemükben jelentőségét, s most, mikor a pénz végre a kezükben volt, az öröm aránytalanul kicsinek mutatkozott a várakozáshoz képest. Kata megszégyenítettnek, szinte hibásnak érezte magát, mert nem felelt meg a reményeknek. Hogy a pénz ne heverjen hiába, elhatározták: mustba fektetik — ez biztos kereset. És Šuracék is hozzátesznek valamit a magukéból. „Egybetesszük a mienkkel, s a mi a mi pénzünkkel lesz, az lesz a tieddel is!” — mondogatta Bariša. — „Hiszen ami a mienk, azt eddig se választottuk el attól, ami a tied”.

Kata sose említette a részét, s még csak nem is gondolt arra, hogy elszámolást kérjen. A házbeliek mégis úgy vélték, hogy Kata fogalmát helyes mértékre kell csökkenteni részesedése értékét illetően. A beszélgetésekbe homályos célozgatásokat szöttek: úgy beszéltek, mintha Kata valami kimondatlan kifogása ellen védekezniene, s egyetlen alkalmat sem mulasztottak el, hogy burkoltan szemére ne vessék: valamikor egy követ fújt a doktossal. Lépten-nyomon felhánytorgatták a Kátának nyújtott vendégszeretet értékét. Lassanként odáig vitték a dolgot, hogy Kata hozzájárulásáról, ha már éppen beszéd közben meg kellett említeni, csak úgy szóltak: „az a nyomorúságos kis pénz!”

De legjobban Ive csipkelődött. Örökösen zsörtölődött kiélezett hangján, amely olyan hegyes volt, akárcsak a

pipaszurkálója. Bosszút állt Katán azért a tréfaért, amivel a falusi lányok ugrottak: „Mátkát hoztak neked, Ive?”

Mikor a nyomasztó őszi esőzés beállt, az öreg Šimica, miközben a tűzhely körül forgolódott, aggályoskodón csóválta a fejét, s az a könyörületes gondolat szakadt ki belőle:

— Jaj annak mostan, akinek senkije a világon, s elhagyottan, hajléktalanul bolyong ebben a szakadó esőben!

Kata némaságba burkolózott, s így védekezett a célozgatások ellen. A földre szegezte tekintetét, s hónapok múltak el anélkül, hogy a házbüliek arcába nézett volna. Bariša vérbe borult szeme akár kristálytisztává is változhatott, vak félszeme pedig újra látásra nyílhatott volna, de Kata ezt se vette volna észre. Hallgatását csökönnyösséggel magyarázták, s ez még jobban megkeményítette szívüket. Még annak örült legjobban, ha elküldték, hogy a jószágot legeltesse. Ilyenkor az egész napot a háztól távol töltötte, és fellélegzett kissé. A legelőn a kis Mašával találkozott — azzal a kislánnyal, akit először ért a legelőn, mielőtt a faluba tette volna a lábát —, s a kisgyerekek egész hadával. Arra a néhány olasz szóra tanítgatta őket, amiket a városban töltött negyven év alatt jegyzett meg magának. „Bongiorno! Bonasera! Servo suo, patron belo! Signor mio! Kell-e dió?” A gyerekek meg kekrekre tágult szemükben bujkáló nevetéssel hallgatták és ismételték a furcsa és mulatságos kifejezéseket, amelyek a találós kérdések érthetetlen szavaira hasonlítottak. Olyasféle örömet találtak ebben, mint a farsangi maskarázás idején, amikor bekormozott arccal bolondoznak a házak alatt elterülő szérún, nagy fintorgatások és iázások közepette.

De ez is véget ért, mert Šimica őszzel megbetegedett és ágyának esett. Katának egész nap odahaza kellett lennie, Šimica és Luca társaságában. Az

anyós és menyé egymás között torzalkodtak, de mindketten Katát mocskolták.

Egy reggel, amikor az első sötét északi vihar zúgott el a ház fölött, és alacsonyán rohanó felhős égboltra virradt a nap, s amikor Bariša egész háznépe rosszkedvűen és beragadt szemmel bújt elő az ágyából, s még jó reggelt is csak úgy foghegyről kívántak egymásnak, a tüzet nem rakta meg senki. és Kata sehol sem volt. Az öreg Šimica nő nagy ágyában köhögött, krákogott, s felváltva hol a köhögést, hol a betegségét és sorra minden mást elátkozott. Luca a szoba közepén állt, és még álomittasan, merőn egy helyre bámult. Állapotos volt, s mintha estéről reggelre besavanyodott volna, felduzzadt arccal, sápadtan ébredt, szeme alatt nagy kék karikákkal. Jó ideig meredt így maga elé, nehezen eszmélt rá a valóságra, és csak lassacskán tért magához. „Kata nincs” — mondotta, mintha a falaktól várna választ. „Ejnye, hová vitte most az ördög?” Aztán kiment az udvarra, és hosszan elnyújtott hangon kiáltotta a ház fölött húzó-dó kerítés felé:

— Heeej, Kataaaa!

Szükségre szoktak menni a kerítés mögé, vagy azért, hogy egy kis rózsát szedjenek. Kata pedig néha oda bújt el, hogy egyedül legyen és kedvére kisérhassa magát. A szélvihar hullámai ellenkező irányba sodorták a hangot. Luca még elnyújtottabban ordított:

— Heeej! Kaaataaaa!

S mikor semmiképp sem jött felelet, felkapta a kötélén lógó bádoggödöröt és megindult vízért. Ledobta a vödöröt a kútba, s ekkor mintha verőfa tompa puffanását hallotta volna, de a vödör nem ért vizet. Luca a kútnyílás fölé hajolt, s a sötét mélyből gombolyag-szerű jelenség sejlett a szeme elé: mint valami nyitott esernyő, Kata kerekded szoknyája duzzadozott a víz színén.

Csuka Zoltán fordítása